

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 14

Bir Sufi sanatı: Ebru

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Ebru sanatının Türkistan'da ilk ortaya çıktığı ve Mogol ordusundan kaçan göç eden Türklerle Anadolu'ya geldiği tahmin ediliyor. Osmanlı döneminde Avrupa'ya İtalyanlar tarafından götürülen ebru eserlere "Türk Kağıdı" denmiştir. Zamanla Avrupa'da tanınan bu sanat her ülkenin sanat anlayışına göre başkalık gösterir. Bunun da nedeni ebru sanatının ruhsal bir yönü olduğundan dolayıdır.

Ebru yapımı için beyaz bir kâğıt ve kitreli bir su kabı gerekir. Önce suyun üzerine renkli toz boyalar serpilir ve bir çubukla karıştırılır. Bazı ebru türlerinde boya hiç karıştırılmadan suda dağılması beklenir. Sonra suyun üzerine dikkatle yerleştirilen beyaz kâğıt kaptan çekilince ebru deseni kâğıda geçmiş olur. Bu işlemde sanatkârın iradesi oldukça kısıtlıdır. Kâğıdı sudan çekerken belirecek olan görüntüden haberi yoktur. Bu sanat, bir bakıma, cüzi irade ile külli iradenin ortak yaratısı olarak düşünülebilir. Ayrıca aynı ebrunun iki kere tıpa tıpa aynı görüntüde oluşması da mümkün değildir. Şu halde ebru sanatı **an içinde oluşan** mistik bir sanat dalıdır. Çünkü her an farklıdır ve hiçbir an diğer bir anın aynısı değildir.

Tüm İslam sanatlarında olduğu gibi Ebru sanatında da üç önemli özellik vardır. Bunlar: **Sonsuzluk**, **Harmoni** (uyum) ve **Anonimlik**.

Sonsuzluk kavramını söz konusu olan şeklin veya desenin çerçeve ile sınırlı olmayışında ve görüntünün sonsuza doğru genişleyip yayılmasında buluyoruz. Ebru sanatında kendine benzeyen fakat asla fotokopi gibi tekrarlanmayan motifler buluruz. Bu özelliği ile ebru sanatı doğal ve "**fraktal**" bir sanattır. Fraktal yapıyı, Türkçe "**Kaos ve Kozmos**", İngilizce "**Fractal Universe**" başlıklı sesli sunumlarımda anlattım.

Harmoni (uyum) konusu sadece İslam sanatında değil, hemen her sanat dalında görülür. Çünkü sanat sadece duylara değil, aynı zamanda ruha da hitap eden bir insan ürünüdür. Fakat, İslam sanatında simetri ve harmoni özel bir yer tutar. Mimari eserler genelde simetriktir ve birçok eserde göze hoş gelen bir uyum bulunur. Ebru sanat eserleri simetrik görüntüler sunmasalar da gizli bir estetik ve renk harmonisi içerdikleri hemen göze çarpar. Ebru resimlerde evrenin hem karmaşık hem de

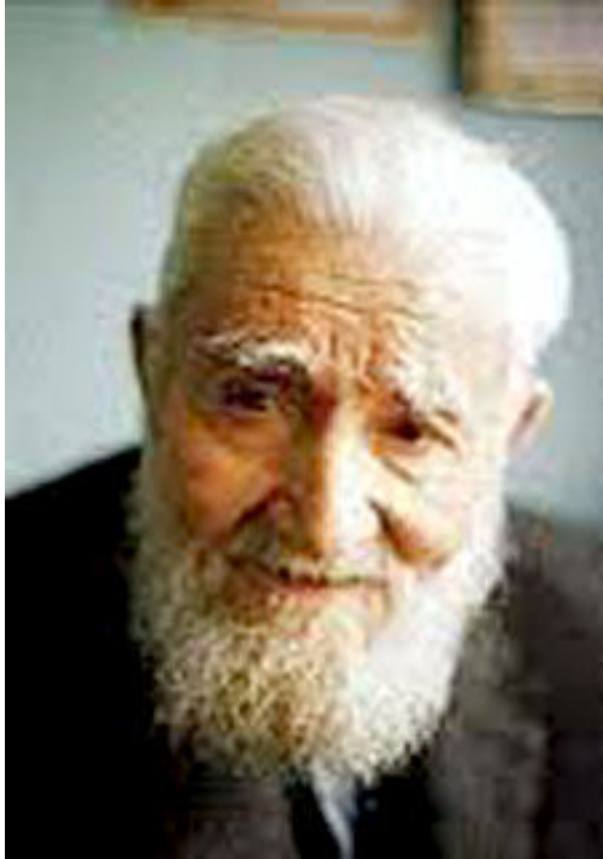
düzenli yapısını sezmek mümkündür. Bu nedenledir ki Sufi kişilerin tercih ettikleri sanat dallarının başında Ebru sanatı gelir.

Anonimlik, yani sanatçının eserini imzalamaması İslam Sufi sanatında uygulanan oldukça yaygın bir gelenektir. Ebru sanatçısının kim olduğu ebrudaki imzadan değil, sanatçılarının tarzından anlaşılır. Zira her ebru sanatkârının kendine has bir tarzı, bir üslubu vardır. Bu özelliği batılı ressamalarda ve müzik besteleyenlerde de buluruz.

Ebru sanatında yeni bir çığır açan Sufi Ebru sanatkârı **Necmettin Okyay** (1883-1976) ayrıca mürekkepçilik, okçuluk, hattatlık ve gülcülük de yapmıştır. Onun ebru sanatına kattığı yeni tarz "çiçekli ebru" tarzıdır. İlk çiçekli ebru yapışını Necmettin Okyay şöyle anlatır:

Ben lale yapmaya çalışıyordum. Beni ziyarete gelmiş olan hattat Macid Ayrıl birden "Birader şu uçları yukarı doğru çeksene" dedi. Ben hayatta, bir işi bilmeyenlerden o iş hakkında çok şey öğrenmişimdir. Bu da öyle oldu. Elimdeki tek at kuyruğunu teknenin içinde yukarıya doğru çekince, çiçek tıpkı laleye benzedi. Çok heyecanlandım ve zevklendim. Günlerden Cuma olduğu için, camiye namaza indik. Namazdan sonra lale, sümbül, karanfil, o mevsimde hangi çiçekler varsa hepsinden aldım ve eve dönüşte onlara bakarak tekne de aynı resmetmeye başladım.

Altta Necmettin Okyay'ı ve onun ebrusunu görüyoruz.

Necmettin Okyay'ın öğrencisi olan **Mustafa Düzgünman** (1920-1990) klasik Türk ebru sanatının en büyük ustalarındandır. Kendisi sadece bir Ebru sanatçısı değil, aynı zamanda bir şairdir. Altta ona ait olan Ebru şiirinin bir kısmını sunuyorum.

**Ebru demek ebir demek yâni gökteki bulut,
Ab-ı rû da tutar mânâ su yüzüdür et şuhût,
Bir kelâm-ı farisîdir ebrû insan kaşları,
Her tevcîhe sezâdır kim mânâsı da pek velût.**
(tevcîhe seza = göz atılmaya lâıyk)

Kadîm ecdât yâdigarı müzeyyen bir san'âttir, (müzeyyen = süslü)
Tabiatten mülhem olan bu nakışlar mir'âttir, (mir'at = ayna)
Sâni-i Hak sun'undan hep kendi kendin seyreder
Nakış nakkaş şey-i vâhit bir vahdeti hikmettir. (şey-i vahit = tek olan)

**Bu meslekte çok ustalar emek verip yetişmiş,
Biz yetiştik zevâline hepsi Hakka göç etmiş,
Büyük üstat Özbek Şeyhi Ethem Kâmi Efendi,
Hezar-fen, pür mârifet bu san'âtta pîr imiş.**

**Son zamanlar şems-i ebru gurub etmiş nâgihân,
San'atkârı kalmamış hiç, ne de işten anlayan,
Bir er çıkmış Üsküdar'dan ihyâ etmiş bu zevki,
İsmi hattât Necmeddin'dir tek üstatedir bu zaman.**

**Üstadımız Necmi Molla çığır açmış bu işte,
Azimkârdır, muktedirdir anlayışta sezişte,
Lâle sünbül karanfille bezendirmiş ebruyu,
Tâlim etmiş tâliplere zevâl yok bu gidişte.**

**Ben ebrûya âşık oldum düştüm onun peşine,
Leylâ gibi nazlar etti yaramadı işime,
Bir aralık isyan ettim görmedim hiç iltifat,
İnsaf edip yüzün güldü işler açtı başıma.**

**Besmeleyle tezgâh açıp ebru yapan kişiyiz,
Fırça ile su üstünde hüner satan kişiyiz,
Üstadımız Özbek Şeyhi hem Necmeddin hocadır,
Büyüklere boyun kesip Hakka tapan kişiyiz.**

**Ey Mustafa nakş-ı sevda sana neler öğretti,
Derûnunda duran nakkaş "Eynemâ"yı öğretti,
Bab-ı ebrû rehnümadır vech- bâkî fehmine,** (rehnüma = rehber)
Ârif olan bu ezharı bir noktadan seyretti. (ezhar = çiçekler)

Mustafa Düzgünman